

Gedenken vraagt om veranderen

Gedenken is meer dan terugkijken. Je kunt niet blijven steken in roepen: 'dit nooit weer'.

Het is 80 jaar geleden dat Nederland ruw de Tweede Wereldoorlog werd ingetrokken en het is 75 jaar geleden dat we werden bevrijd. Vooral in de maand mei zullen er vele bijeenkomsten zijn, vol menselijke verhalen en onmenselijke herinneringen. Er zullen bittere tranen vloeien van rouw en verdriet, en er zal volop feest worden gevierd om de vrede en de vrijheid. Het één lijkt onlosmakelijk verbonden met het ander. En onvermijdelijk zullen er tegen het decor van die duistere geschiedenis woorden klinken als 'dit nooit meer' of 'opdat wij niet vergeten'. Het kan echter niet bij woorden van afschuw blijven bij het herinneren van wat is gebeurd. Wie wil gedenken, doet méér dan zich herinneren.

Je bent zelf slaaf geweest

In de Bijbel wordt verteld hoe het volk Israël bevrijd wordt uit de slavernij en door de woestijn trekt naar beloofd land. Onderweg ontvangt het volk van de Eeuwige wetten en regels om zegenrijk en vruchtbaar te kunnen samenleven in de nieuwe, door God geschonken werkelijkheid. Wanneer ik de voorschriften uit bijvoorbeeld de boeken Exodus en Deuteronomium doorlees, voel ik een grote afstand. Dit is in zo'n andere tijd, zo'n andere cultuur geschreven. Wat hebben die oude wetjes mij nog te zeggen? Eén ding zeker: gedenk! Voortdurend wordt het volk in herinnering gebracht waar het vandaan komt. 'Jullie zijn zelf vreemdelingen geweest in Egypte' of 'Bedenk dat u zelf slaaf bent geweest in Egypte totdat de HEER, uw God, u heeft bevrijd'. Hier komen we bij de betekenis van gedenken. Herinneren kan bij wijze van spreken zonder enig gevolg, slechts als een contactje dat weer gelegd wordt in je hersenen. Herinneren als weer weten dat iets gebeurd is. Gedenken gaat verder. Bij gedenken wordt de geschiedenis opnieuw tot leven geroepen, in het hier en nu, in jouw leven. Bij gedenken geef je de ruimte dat de herinnering je ook verandert. Bewogen door wat is geweest, kijk je met nieuwe ogen en een nieuw hart naar de werkelijkheid en de toekomst. Verleden, heden en toekomst komen in het brandpunt van gedenken samen.

Waarom-vragen

Maar ja, Israëls verleden is niet ons verleden, en de Tweede Wereldoorlog hebben steeds minder mensen meegemaakt. Kunnen

wij wel gedenken als wij geen deel hebben gehad aan de geschiedenis? Ieder jaar begint het Joodse paasfeest, Pesach, met de Sedermaaltijd waarvan de gerechten op tafel herinneren aan de slavernij in Egypte en de bevrijding door de Eeuwige. Het jongste kind van de familie stelt vier 'waarom'-vragen die aanleiding geven om de oude verhalen opnieuw te vertellen. En zo wordt een ver verleden in het heden tot leven geroepen. We hoeven de geschiedenis niet zelf te hebben meegemaakt om de betekenis nu te ervaren, te voelen of te verstaan. En zo, ieder jaar opnieuw, wordt vrijheid en toekomst niet als een vanzelfsprekend gegeven gezien maar dankbaar gevierd als een gave waarin wij opnieuw onze rol mogen spelen. In het gedenken van het slavenbestaan staan we op om als nieuwe mens een toekomst van vrijheid te omarmen; voor onszelf en voor elkaar. En dat is wellicht de grootste kracht van het gedenken, dat de ander in beeld komt, de arme, de vreemdeling, de verstotene, de gevangene, de weduwe en de wees... In het gedenken besef je dat je ook de ander bent, ik had die ander kunnen zijn, ik ben die ander geweest....

Ten koste van elkaar

In de Profeten lezen we wat het gevolg kan zijn van het niet meer gedenken. Zij klagen het volk en hun leiders aan voor de ellende in het land. Zij leren ons dat het leven met elkaar wordt al snel leven ten koste van elkaar wanneer we vergeten dat ook wij vreemdeling kunnen worden of zelf slaven zijn geweest. Dan hoeven we niet naar Babel te worden weggevoerd, als ballingen, zoals het volk Israël, dan zijn we onze eigen ballingschap. Gedenken vraagt voortdurend verandering. Daarom kunnen woorden als 'dit nooit weer' niet blijven bij woorden alleen. Zeker niet in een samenleving waarin het antisemitisme nog steeds aanwezig is, oordelen over kleur en geloof ons scheiden, en gelijkheid van geslacht en seksuele voorkeur echt nog geen gemeengoed is. Blijf de verhalen vertellen. Hoor elkaars geschiedenis. Verhalen van nu en verhalen van eens en ooit, tot leven gebracht in het heden, om ons te vernieuwen voor de toekomst. Vrijheid is ons gegeven om met elkaar in vrijheid te leven. Gedenken voorkomt dat wij elkaar tot ballingen maken. 'Dit nooit weer' vraagt om handen en voeten, hoofd en hart, lijf en leden gericht op nieuwe toekomst, op werkelijke vrijheid en leven voor elkaar.